

УДК 371.2 (09)

Памірська Л.Ю.,
Памірський М.С.

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПОЛЬСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ШКОЛІ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ КОРЕНІЗАЦІЇ НА ВОЛИНІ

У статті проаналізовано стан вивчення іноземних мов у польській національній школі у контексті політики коренізації на Волині.

З метою вступу до Болонської співдружності як її повноправного члена Україна має забезпечити суттєві перетворення у системі освіти. Система освіти та виховання у країні повинна сформувати у молоді повагу до представників інших культур, мов, релігій, а також розуміння відмінностей та вміння мирно співіснувати.

Національна школа забезпечує передачу молоді духовних та культурних цінностей через вивчення навчальних предметів. Історичний досвід вивчення іноземних мов є актуальним для сучасної системи освіти.

Волинь – регіон численних етнічних меншин, які постійно культурно взаємозбагачувалися та поляризувалися. Волинь – Житомирщина у 20-30-і роки була єдиним регіоном Радянського Союзу, де існували одночасно два національні райони: Пулинський (німецький) та Мархлевський (польський).

Історія функціонування на теренах Волинської губернії етнічних навчальних закладів висвітлювалась у багатьох роботах сучасних українських істориків. Зокрема, відомі дослідження Б. Чирка, О. Войналович, Л. Якубової та інших [1, 2, 3]. У їхніх статтях та монографіях проаналізовано загальну політику радянського керівництва щодо етнонаціональних меншин УРСР (у тому числі і польських), висвітлено процес становлення польської освіти у контексті політики коренізації, наведено великий статистичний матеріал щодо польських культосвітніх закладів. Цікаві сторінки розвитку польської освіти на Волині представляють також праці Н. Сейко, Л. Єршової, В. Бабійчук, В. Нестеренко та багатьох інших [4, 5, 6, 7].

Доводиться констатувати, що окремих робіт, присвячених стану вивчення іноземних мов у школах національних меншин Волині у зазначений період, не знаходимо. У цій статті ставимо перед собою наступні завдання: спираючись на документи ДАЖО, висвітлити процес створення та функціонування на Волині польської національної школи у 20-30-ті рр. ХХ ст. і проаналізувати стан вивчення іноземних мов у польській національній школі на Волині у зазначений період.

На початку ХХ ст. в Україні, зокрема на Волині, широкого розвитку набула початкова національна школа. Представники всіх народів намагалися у державних чи у національних закладах дати освіту нащадкам. В результаті цього склався великий відсоток грамотних серед поляків, німців. Поляки у складі Мархлевського національного району (за станом на 1927 р.) становили 68, 9% [8; 124].

В умовах політики коренізації національна школа стала дійсно новою, різносторонньою та багатогранною. Хоча польські, єврейські, німецькі та ін. навчальні заклади і мали статус національних, проте їхні учнівські колективи не формувалися за національною ознакою. Так, практично в усіх національних школах вчилися діти інших представників національних груп. У польській школі міг, наприклад, існувати німецький клас або український. Якщо у школі було кілька національних класів і жодна з національних груп не мала суттєвої переваги, то такі школи вважалися "змішаними" (польсько-єврейсько-німецькими тощо) [8: 133].

Бурхливі процеси національної науки й освіти відбувалися ще й тому, що саме після революційних подій 1917 р. виразнішою стає національна ідея, що захоплює субкультури різних прошарків і єднає загальнонаціональний культурний потік. Тепер, як мріяли про це М. Драгоманов, І. Франко, Олена Пчілка, Леся Українка та інші діячі культури, символом, прапором доби стає не зброя, а слово, наука, освіта. Знаменно, що одним з перших Міністрів освіти УНР був учений-славист професор І. Огієнко. Саме йому належить ідея про те, що становлення незалежної держави безпосередньо залежить від рівня духовної культури. Культура може посилити державотворчі процеси, а може й загальмувати. Чи не перше місце у цьому процесі учений відводить мові – основі національної культури, державницької ідеології. В основу унікальної "Науки про рідномовні обов'язки" Іван Огієнко поклав тезу про державну мову провідної нації, про вільний розвиток культур національних меншин [9].

Боротьба поляків за національну школу на початку ХХ ст. сприяла тому, що серед письменного населення Волині поляки переважали українців за цим показником майже у три рази [10].

У 1905 році царський уряд дозволив навчання учнів польською мовою у приватних школах. Обов'язковим було проведення уроків російської мови, історії та географії (польською мовою). Проте місцева влада ще продовжувала ліквідовувати національні таємні школи. Так, у газеті "Волинь" (1912 р.) повідомляється, що місцева поліція виявила у м. Монастирищі при костьолі таємну польську школу [11].

Незважаючи на це, польське шкільництво продовжувало розвиватися таємно. Створювалися нелегальні спілки польської учнівської молоді, школи та бібліотеки. Тільки при деяких костьолах

існували початкові школи. Польські таємні школи після їх закриття знову відкривалися. Однією із організаторок таємних польських шкіл була Марія Стабровська. У своєму листі до німецької графині вона повідомляла, що сама відкрила у 1910 році на Волині 42 польські школи і католицькі притулки [6].

Станом на початок 1920 року за даними Волгубово, на території губернії існували 43 польські школи та 3 дитячі будинки, що складало 3, 02% всіх легальних навчальних закладів [12]. Протягом 1920-1921 рр. кількість польських навчальних закладів зросла до 4%. У 1922-1923 н.р. було зареєстровано міських шкіл – 14, сільських – 74 по всій Волинській губернії" [13].

Загалом польське населення надзвичайно чутливо ставилося до питання про національну освіту. Поляки боляче реагували на факти незадовільного функціонування польських шкіл, вбачаючи у цьому національний гніт та переслідування. Вони вимагали створення польських шкіл навіть у тих населених пунктах, де було 40 і менше дітей шкільного віку. Місцеві органи освіти йшли на зустріч населенню. За кілька років мережа радянських польських шкіл була значно розширена. Загалом у Радянській Україні кількість польських навчальних закладів у 1925-1926 навчальному році зросла порівнюючи з минулим роком з 255 (навчалось 14 606 учнів) до 337 шкіл (20460 учнів) [14].

Перешкодою розгортанню мережі польських шкіл інспектори Волгубово вважали нестачу підручників, їх невідповідність віковій дітей чи типу школи, відсутність коштів навіть для ознайомлення зі справами у губернії, а також опір костюлу для легалізації шкіл.

Значний поворот до польської освіти відбувся в УРСР у 1923 році. В усіх губерніях УРСР, де проживало польське населення, НКО дав вказівки місцевим органам влади та освіти обстежити культурно-освітній стан польської спільноти. Заступник наркома освіти УРСР Я. Ряппо у своєму циркулярі від 14 листопада 1923 р. зазначив: "До сьогоднішнього часу спостерігається надзвичайно ненормальне явище, коли не всі школи та дитячі будинки нацмену, зокрема, польські, знаходяться на контролі губернських і окружних відділів освіти. Так, у Житомирському окрузі на облітку окрвно було 17 польських шкіл. Аналогічна ситуація і в інших округах" [15].

Початкові польські школи були трикласними або чотирикласними. Програми навчання у цих школах містили: Закон Божий римсько-католицького віросповідання, польську мову, історію Польщі, природознавство, арифметику, малювання, співи, гімнастику, українську мову, чистописання, історію України та елементарну географію. У небагатьох школах вчили також російської мови. В останньому класі чотирикласних польських шкіл вивчали німецьку

мову. Вивчення німецької мови давало змогу тим, хто збирався продовжити навчання, переходити одразу до другого класу гімназій [5; 127]. Так, наприклад, у селі Турчин Житомирського повіту навчали, окрім читання та письма польською й російською, ще й німецької мови [4; 78].

Проте, створюючи швидкими темпами мережу польських радянських шкіл, працівники відділів освіти зустрілись із багатьма проблемами. Насамперед, боротьба з католицькою церквою за вплив на польських дітей та підготовка для шкіл досвідчених фахівців, які б добре знали польську мову. Частина педагогів виїхала до Польщі, побоюючись репресій. Та ті, вчителі, які залишилися, не влаштовували керівництво народної освіти, оскільки не були знайомі з методами нової, пролетарської школи.

З метою підготовки фахівців для радянських шкіл з польською мовою викладання у травні 1924 р. у Шепетівці та Коростені були організовані спеціальні курси на 20 осіб, що були розраховані на 14 днів. На курсах піднімалися такі основні питання: вивчення польської мови і літератури, методики викладання польської мови, боротьба з католицькою церквою тощо [16].

У 1926-1927 навчальному році в Україні діяв польський педагогічний технікум, дві польські сільськогосподарські школи та інші середні спеціальні заклади. У різні роки в Україні діяв польський факультет при Житомирській українській школі механічної обробки лісу [8: 135].

Привертає увагу така цікава деталь, як визначення статусу "рідна мова" для конкретного учня. Навколо цієї проблеми у сферах, що мали причетність до формування системи національної освіти, точилися гострі дискусії. Зокрема, питання визначення рідної мови учнів обговорювали на Першій Всеукраїнській нараді з роботи серед нацменшин (січень 1927 р.), Всеукраїнській конференції працівників польських культурних установ (1932 р.) та інших нарадах і конференціях. Так, на Першій Всеукраїнській конференції працівників культосвітніх установ, що здійснювали роботу серед нацменшин (травень 1931), з доповіддю "Перебудовними шляхами (Проблема культурного будівництва національностей України)" виступив Нарком освіти України М. Скрипник. Він проаналізував стан та перспективи розвитку національної освіти у республіці і порушив питання щодо мови викладання у національних навчальних закладах. Висловлюючи офіційну позицію щодо мовної політики у галузі національної освіти, М. Скрипник зауважив: "Перед нами стоїть завдання удосконалити нашу лінію на практиці. Навчання дітей треба починати тією мовою, якою говорить дитина. Далі треба додавати й інші мови, далі стоїть

питання про вивчення як предмета по школах нацменшин України, української мови і далі російської мови" [17: 108].

На наш погляд, сказано про мови навчання ясно і конкретно. Однак варіанти застосування мов різних нацгруп у національних школах (кількість годин викладання тощо) були різними. Причини його були різні: недостатня кількість національних навчальних закладів, недоліки у підготовці педагогічних кадрів для викладання у школах нацменшин тощо. Особливо гостро стояло питання із забезпеченням викладання рідною мовою у місцях з багатонаціональним складом населення, зокрема на Волині.

Розвиток польського шкільництва у досліджуваному нами регіоні загалом співпадав з аналогічними процесами в інших регіонах України. Однак, особливість регіону Волині полягає у тому, що у роки коренізації мережа польських шкіл тут зростала значно швидше, ніж у інших регіонах України.

Слід відзначити виразну тенденцію вивчати крім рідної мови іноземну (для польських дітей – німецьку), відповідно – організацію цілої низки середніх та вищих навчальних закладів для вчителів – фахівців з іноземної мови.

Досі не визначений термін "рідної мови" щодо представників нацменшин, що споконвіку жили серед українців, як і термін "іноземна мова" по відношенню до мови корінного населення.

Так, наприклад, відповідно даних комісій по перепису із 60215 поляків Шепетівщини лише 28886 розмовляли у побуті польською мовою інші – переважно українською та російською. Комісії зараховували цих людей до поляків лише на тій підставі, що вони відвідували католицькі храми [7:160]. І сьогодні відомі факти, коли, наприклад, поляки своєю рідною мовою називають українську (поряд із польською), а другорядною – російську, до якої прилучилися навчаючись у вищій школі у Радянському Союзі. Тому, на нашу думку, варто ввести термін "вторинно рідна мова" щодо української для окремих представників етнічних меншин.

Дана робота не вичерпує всіх аспектів порушеної тематики і потребує подальшого глибокого дослідження.

Список використаних джерел та літератури

1. Чирко Б.В. Шкідництво різних націй / Національні меншини на Україні в 1920-1930-х рр. за документами ЦДАГО України) // Архіви України. – 1992. - № 3-4.
2. Войналович О. Організація шкільної освіти для національних меншин в Україні. – К.: Полтава, 1992.
3. Якубова Л.Д. Національно-культурне життя етнічних меншостей України (20-30-ті роки): коренізація і денаціоналізація // УГЖ. – 1998. - № 6.

4. Сейко Н.А. Польське шкільництво на Волині-Житомирщині у XIX – першій половині XX ст. – Житомир, 2002.
5. Єршова Л. Початкова освіта жінок у національних громадах Волині (кінець XIX – початок XX ст.) // Житомиру – 1120 (884-2004): Науковий збірник "Велика Волинь": Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Т.31 / Голов. редактор М.Ю. Костриця. – Житомир: Косенко, 2004. – 512 с., іл.
6. Бабійчук В.В. Політика Російського самодержавства стосовно польської освіти на Волині у XIX ст. // Поляки на Волині: Історія і сучасність. – 2003. – Велика Волинь. – С. 105.
7. Нестеренко В.А. Польські освітні заклади південно-східної Волині у 20-30-ті роки XX ст. // Поляки на Волині: Історія і сучасність. Велика Волинь. – 2003. – С. 159-170.
8. Національні меншини у XX столітті: Політико-правовий аспект. – К:ІПЕІНД, 2000. – 356 с., 3 вкл.
9. Тюрменко І. Історико-порівняльний аналіз українських культурологічних концепцій XX століття // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта, Наук. зб. – Серія історична та філологічна. Вип. І. – К. – Подільський, 2003. – С. 13-23.
10. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. – Т.VIII. – Волынская губерния. – СПб., 1904. – С. 1, XIV-XV.
11. "Волинь". – 1912. - № 33.
12. ДАЖО, Ф.Р. – 1150, оп. 1, спр. 128.
13. ДАЖО, Ф.Р. – 1150, оп. 1, спр. 11.
14. ДАХО. – Ф.Р. 458. – Оп. 1 – Спр. 111. – Арк. 37.
15. ДАХО. – Ф.Р. 5. – Оп. 1. – Спр. 1016. – Арк. 8, 22.
16. ДАЖО – Ф.Р. – 1086. – оп. 1, спр. 81 – Арк. 48.
17. Скрипник М.О. Перебудовними шляхами (Проблема культурного будівництва національностей України). Доповідь на I Всеукраїнській конференції культурно-освітніх робітників національних меншостей. 20 травня 1931 р. // Укр. іст. журнал. – 1989. - № 11. – С. 108.

L.J. Pamirska, M.S. Pamirsky. Nauka języków obcych w polskich narodowych szkołach w kontekście polityki "korenizacji" na Wołyniu.

W artykule przedstawiono stan nauczania języków obcych w polskiej nacionalnej szkole w kontekście polityki „ukorzenia” na Wołyniu.

Pamirska L.Y., Pamirskiy M.S. The Foreign Language Study in the Volyn Polish Regional Schools in the period of "the rooting" policy.

The foreign language study in the Volyn polish regional schools in the period of "the rooting" policy is considered in the article.